

## ارزیابی انتقادی تعامل سازنده در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در سال‌های ۸۴-۸۸

لیلا غلامشاهی کتج<sup>۱</sup>، فائز دین‌پرستی صالح<sup>۲</sup>

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۳/۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۸/۲۰

### چکیده

موضوع این مقاله، تحلیل ناکامی تحقق تعامل سازنده به‌عنوان آموزه محوری سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در ۱۴۰۴ در سیاست خارجی کشور، طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ است. پس از بیان مسأله تحقیق و اثبات جنبه پرابلماتیک آن، راه‌حل نظری مسأله از طریق مرور نظریه‌های سطح خرد و کلان تصمیم‌گیری واکاوی شد. سپس نظریه تصمیم‌گیری استایدر در سیاست خارجی به‌عنوان چارچوب نظری پژوهش برگزیده و در این چارچوب فرضیه پژوهش ارائه شد. پس از عملیاتی کردن مفاهیم فرضیه و جمع‌آوری داده‌ها که به‌صورت اسنادی و کتابخانه‌ای انجام شده است، از طریق روش تحلیل روایت، فرضیه پژوهش ارزیابی و داوری شده است. یافته‌های تحقیق، بیانگر آن است که عوامل عدم تحقق تعامل سازنده مندرج در سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در ۱۴۰۴ در سطح کنشگر کلیدی (رئیس‌جمهور) و در قالب مؤلفه‌های سه‌گانه توانایی، ارتباطات و اطلاعات، انگیزه وی قابل‌شناسایی است.

**واژه‌های کلیدی:** سند چشم‌انداز، تعامل سازنده، تصمیم‌گیری، توانایی، ارتباطات و اطلاعات، انگیزه

۱. کارشناس ارشد علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران gholamshahileila@yahoo.com

۲. استادیار علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران faezdinparasti@gmail.com

## طرح مسأله

موضوع مقاله، بررسی انتقادی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بر اساس دکترین تعامل سازنده در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ در سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ است. سیاست خارجی عبارت است از تصمیم‌سازی و اتخاذ مجموعه تدابیر، روش‌ها، ارتباطات رسمی و مواضعی که یک دولت در برخورد با امور خارجی در چارچوب اهداف کلی حاکم بر نظام سیاسی متناسب با منابع درونی کشور و محیط بیرونی کشور اعمال می‌نماید (کوبالکووا، ۱۳۹۲: ۳۰؛ هادسون ۲۰۱۲: ۱۴). سیاست خارجی می‌تواند ابتکار عمل یک دولت، واکنش آن در قبال کنش دیگر دولت‌ها یا شیوه نگرش آن نسبت به جامعه بین‌المللی باشد (روزنا، ۱۳۹۲؛ مقتدر، ۱۳۸۵: ۱۳۱-۱۳۲ و خوشوقت، ۱۳۷۵: ۱۴۵). بررسی سیاست خارجی کشورها در پی شناخت دقیق‌تر مقاصد و راهبرد دولت‌ها در عرصه بین‌المللی است تا تحلیل دقیق‌تری از رفتار و سیاست خارجی آنها به دست دهد (یزدان فام، ۱۳۸۷: ۲۴۸).

در ایران به منظور ایجاد هماهنگی و اجماع ملی در فرایند سیاست‌گذاری، با تأکید رهبری در سال ۱۳۸۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام با همکاری دولت و سازمان برنامه‌ریزی و مدیریت، وزارت صنایع و معادن سند چشم‌انداز ایران در افق ۱۴۰۴ را تهیه کرد. مقام معظم رهبری نیز پس از اصلاحاتی اندک، آن را در تاریخ ۱۳ آبان ۱۳۸۲ برای اجرا از سال ۱۳۸۴ به قوای سه‌گانه ابلاغ کردند. بر اساس چشم‌انداز ۱۴۰۴ ایران کشوری توسعه‌یافته با جایگاه نخست اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه، با هویتی انقلابی و اسلامی، الهام‌بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده در روابط بین‌الملل است (سند چشم‌انداز ۱۴۰۴).

مراد از تعامل سازنده، اتخاذ سیاستی فعال، پویا، تأثیرگذار و جهت‌دار با شناخت دقیق از معادلات سیاسی به‌عنوان بازیگری قدرتمند در صحنه روابط بین‌الملل و منطقه به‌عنوان مرحله‌ای پیشرفته‌تر از سیاست تنش‌زدایی است (محمدی و متقی، ۱۳۸۳: ۲۳۲).

## ارزیابی انتقادی تعامل سازنده در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران ... / ۱۸۹

با توجه به اجماع نخبگان، همراهی نهادی و بی سابقه دولت، مجلس، مجمع تشخیص مصلحت نظام و تأیید مقام معظم رهبری، انتظار می‌رفت که راهبرد تعامل سازنده، مبنای تصمیمات سیاست خارجی کشور در سال‌های پس از ابلاغ سند باشد.

هرچند که تحریم‌ها از اوایل انقلاب همواره وجود داشته است؛ اما از سال ۸۵ برای نخستین بار ایران تحت تحریم‌های شورای امنیت قرار گرفت. نخست قطعنامه ۱۶۹۶ با اجماع اعضای شورای امنیت با استناد به ماده ۴۰ فصل هفتم منشور سازمان ملل به تصویب رسید که از ایران خواسته بود تمام فعالیت‌های هسته‌ای خود را به حالت تعلیق درآورد و از دیگر کشورها نیز می‌خواست که از انتقال هرگونه مواد، کالا و یا فناوری که می‌تواند مرتبط با غنی‌سازی، باز فرآوری و برنامه موشکی بالستیک ایران به کار رود، جلوگیری نمایند (Un, 2006). قطعنامه ۱۷۳۷ نیز ذیل ماده ۴۱ فصل هفتم منشور، تحریم‌های جدیدی بر ضد ایران شامل تحریم‌های علمی، فناوری، بانکی، نهادی، سازمان‌ها و شخصیت‌ها اعمال می‌کرد (UN, 2006).

در قطعنامه ۱۷۴۷ نیز تحریم‌های سیاسی - اقتصادی علیه ایران تشدید شد (un, 2007). زیر سؤال بردن مشروعیت سازمان‌های بین‌المللی؛ از جمله سازمان ملل، به چالش کشیدن نظم موجود، ارائه مدل نظم جدید برای نظام بین‌الملل (احمدی‌نژاد، ۱۳۸۶، الف و ادعای مدیریت جهانی (احمدی‌نژاد، ۱۳۸۷، الف) از سوی رئیس‌جمهور وقت ایران از طریق تریبون‌های مختلف، این فرصت را به مخالفان ایران داد تا آن را تهدیدی علیه صلح و امنیت جهانی معرفی کنند. طرح مباحث مناقشه‌آمیز چون هلوکاست که موجب تأیید این واقعه از سوی سازمان ملل شد، از دیگر سیاست‌های اتخاذ شده در این برهه زمانی است.

در حوزه روابط منطقه‌ای، رابطه ایران و عربستان که همواره دارای تنش بوده، به اوج رسید، نگرانی ریاض از نفوذ ایران در عراق (ملک عبدالله، ۱۳۸۶) تا اتهام حمایت عربستان از گروه جنرال‌الله (نهرین نت، ۱۳۸۷) و نزاع داخلی لبنان (مک کورمک، ۱۳۸۷) و

اتهام دخالت در آن، از تنش‌های موجود دیگر است. پرونده هسته‌ای ایران و حمایت اتحادیه اروپا از تحریم اعمال‌شده سازمان ملل، همواره یکی از چالش‌ها در سیاست خارجی ایران بوده است.

با توجه به شواهد تجربی فوق، می‌توان ادعا کرد که برخلاف انتظار سیاست خارجی ایران در خلال دوره پژوهش، موفق به اجرای راهبرد تعامل سازنده نبوده است. بدین ترتیب، سؤال این پژوهش عبارت است از: پیشبرد سیاست خارجی در خلاف مسیر تعامل سازنده در روابط بین‌الملل در طول سال‌های ۸۴ تا ۸۸ چگونه قابل تبیین است؟

### ۱. چارچوب نظری

سیاست خارجی محصول تصمیمات کنشگران مختلف این حوزه است. تصمیم‌گیری متأثر از گستره وسیع مواضع و انتخاب‌های افراد، گروه‌ها و ائتلاف‌های داخلی است که اقدامات دولت را در سطح بین‌الملل متأثر می‌سازد (میتز و دروئن، ۲۰۱۰: ۳ و ۴). نظریه‌های تصمیم‌گیری به‌عنوان چارچوب‌های تحلیلی، با کشف و توضیح متغیرهای متنوع تعیین‌کننده در تصمیم‌گیری، عوامل لازم و کافی را برای تجزیه و تحلیل رفتار سیاست خارجی در اختیار قرار می‌دهد (خوشوقت، ۱۳۷۵: ۲۷۱) و عوامل مؤثر بر تصمیمات را در دو سطح خرد و کلان بررسی می‌کند.

۱-۱. نظریات سطح کلان: این نظریات به مسائلی چون شناخت نظام بین‌المللی، ساختارها و پوشش‌های آن و بازیگران نظام بین‌الملل می‌پردازند (سیف زاده، ۱۳۷۴: ۴۹-۵۱). در این سطح از محظوریت‌های ساختاری بین‌المللی بحث می‌شود. این نظریه‌ها ویژگی‌های فردی و ممتاز هر کشور را نادیده می‌گیرند و نوعی دیدگاه جبر مشترک را بر رفتارهای بازیگران غالب می‌کنند (سیف زاده، ۲۹۵، ۱۳۷۸-۲۹۶). از این رو، در این نوشتار، با گذر از نظریه‌های سطح کلان، به بررسی مدل‌های تصمیم‌گیری سطح خرد پرداخته می‌شود.

## ارزیابی انتقادی تعامل سازنده در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران .../ ۱۹۱

۱-۲. **نظریات خرد:** در رهیافت خرد، رفتار سیاست خارجی کشورها عمدتاً تابعی از عوامل داخلی است. در چارچوب این نظریات، تصمیم‌گیری بر اساس مؤلفه‌های درون‌کشوری و از جمله معیارهای روان‌شناختی و عقلانی تبیین می‌شود (استین، ۲۰۱۲: ۱۳۰-۱۴۵). این نظریات در سطوح متنوع فرد، گروه و نظام سیاسی مسأله تصمیم‌گیری را مطالعه می‌کنند (میتز و دروئن، ۲۰۱۰: ۱۵-۲۳). در این سطح، مدل‌هایی چون مدل پوچالا، اسنایدر و همکاران، جانسون، ماین و مدلسکی و مدل‌های تکمیلی هربرت سایمون و الیسون مطرح می‌شود.

۱-۲-۱. **مدل پوچالا:** در این مدل، اهداف سیاست خارجی متأثر از منابع داخلی است و فرض بر این است که منابع لازم برای اقدام یا در دسترس هستند یا قابل بسیج، که اگر چنین نباشد، پیگیری ممکن نیست (سیف‌زاده، ۱۳۷۵: ۱۶۹-۱۷۱). نقد وارده این است که دستیابی به اهداف (تصمیم مطلوب) را به امکانات داخلی محصور کرده است و شرایط جبرگونه بر مدل حکمفرماست.

۱-۲-۲. **مدل آلیسون:** آلیسون معتقد است تصمیمات عمدتاً بر عقلانیت محصور استوارند؛ نه عقلانیت مطلق، و تصمیم‌گیرندگان در اخذ تصمیمات خود نه به بالاترین هدف مطلوب خود؛ بلکه به اصل قانع شدن که مبتنی بر حداقل مطلوب است، می‌اندیشند. وی دوال‌گوی روند سازمانی و سیاست بوروکراتیک را به الگوی بازیگر خردمند به‌عنوان عوامل مؤثر بر سیاست خارجی اضافه نمود (آلیسون، ۱۷-۲۶). در نظریه آلیسون با نوعی انعطاف‌پذیری که بیشتر حاکی از رضایت به حداقل‌هاست، مواجه هستیم؛ حال آنکه در عرصه سیاست خارجی فرض اول بر دستیابی به مطلوب‌ترین هدف‌های ممکن است؛ نه حداقل‌های مطلوب.

۱-۲-۳. هربرت سایمون معتقدند که تصمیمات عقلایی نتیجه منطقی دو مقوله ارزش و واقعیت است (قوام، ۱۳۷۰: ۵۳).

۴-۲-۱. اسنایدر و همکاران مدعی هستند که در مسائل سیاست خارجی باید به عوامل تأثیرگذار داخلی (نهادهای رسمی، نهادهای غیررسمی محیط غیرانسانی، عوامل فرهنگی و روابط اجتماعی) توجه کرد. این دیدگاه نخستین بار از سوی وی مطرح شد و فرض این است که:

الف) کنش بین‌المللی عبارت است از مجموعه‌هایی از تصمیمات اتخاذ شده از سوی دولت‌ها به‌عنوان واحدهای قابل‌شناسایی روابط بین‌الملل.

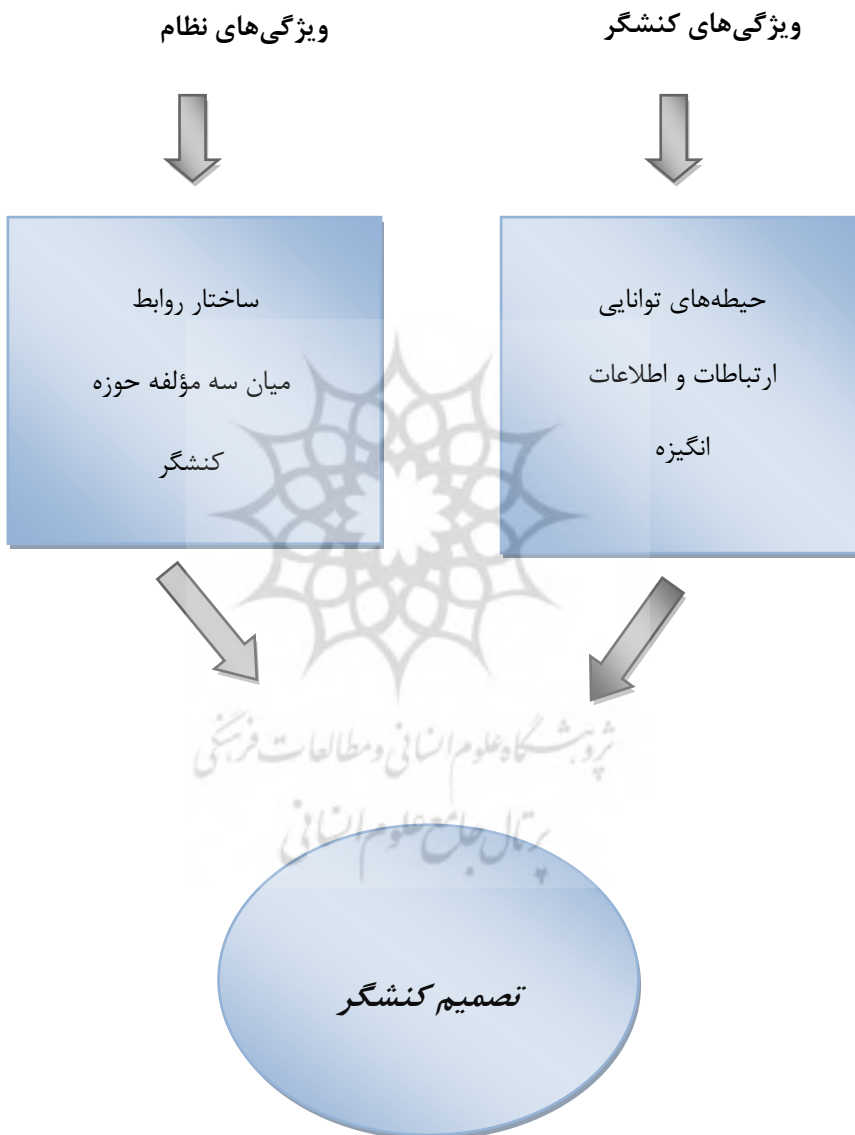
ب) تصمیم‌گیرندگانی داخلی که اقدامات آمرانه آنها با هر قصد و هدفی، اقدامات دولت مربوطه محسوب می‌شوند (فرانکل، ۱۳۷۱: ۹۵).

ویژگی‌های کنشگر از نظر اسنایدر شامل سه مؤلفه توانایی<sup>۱</sup>، ارتباطات و اطلاعات<sup>۲</sup> و انگیزه<sup>۳</sup> است که هر یک دارای شاخص‌های خاص هستند. سازمان یا ساختار سازمانی به‌عنوان یکی دیگر از ویژگی‌های نظام تحلیلی اسنایدر، متفاوت با رویکرد سنتی است که سازمان‌های دولتی را به‌منزله واحدهای تصمیم‌گیری در نظر می‌گیرد. نهادهای دولتی را باید به‌منزله منابع عظیمی از نیروهای انسانی و اطلاعات برای واحدهای تصمیم‌گیری در نظر گرفت. منظور اسنایدر از سازمان، نظام فعالیت‌ها و ساختار روابط است؛ بدان معنا که فعالیت‌ها و روابط، ماحصل اعمال قوانین رسمی بر تفویض قدرت و مسئولیت، انگیزه، ارتباطات، کارکردها، حل مشکلات و... حاکم هستند (اسنایدر، ۱۳۸۹: ۱۳۷-۱۳۹).

- 
1. spheres of competence
  2. Communication and information
  3. Motivation

ارزیابی انتقادی تعامل سازنده در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران .../۱۹۳

نمودار زیر معرف دیدگاه اسنایدر است:



بر این اساس، تصمیمات کنشگر متأثر از ویژگی‌های وی و نظام است. ویژگی‌های کنشگر شامل سه بعد مفهومی حیطه‌های توانایی، ارتباطات و اطلاعات است. ویژگی نظام نیز به معنای ساختار روابط میان این سه مؤلفه است. برای هر کنشگری می‌توان این سه مؤلفه را تصور کرد؛ اما آنچه تغییر می‌کند، الگوی چینش این مؤلفه‌ها و رابطه میان آنهاست. بدین ترتیب، دو فرض منطقی از این گزاره قابل تصور است:

الف) تأثیر نسبتاً مساوی هر سه ویژگی کنشگر در اتخاذ تصمیم نهایی که در نهایت یک رابطه عرضی بین مؤلفه‌ها به وجود می‌آید. از آنجایی که کنشگر فرد است که به تناسب انسان بودن ذهن وی قطعاً خالی از اولویت نیست و نمی‌توان برای وی حالت بی‌تفاوتی نسبت به محیط پیرامون متصور شد، پس این الگو نمی‌تواند پاسخگوی عالم واقع باشد. بنابراین، به بررسی دیگر الگوها می‌پردازیم.

ب) تأثیرگذاری بیشتر یک مؤلفه بر دیگر مؤلفه‌ها که یک رابطه طولی را به وجود می‌آورد. در این حالت، تصمیم اتخاذشده نیز به همان نسبت تأثیر بیشتری از مؤلفه می‌پذیرد. جدول ۱ به بیان دقیق‌تر این موضوع می‌پردازد.



ارزیابی انتقادی تعامل سازنده در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران ... / ۱۹۵

جدول ۱: سناریوهای تأثیرگذاری بیشتر یک مؤلفه بر دیگر مؤلفه‌ها در تصمیم‌بازیگران

الگوهای اثرگذاری	الگوی اول	الگوی دوم	الگوی سوم	الگوی چهارم	الگوی پنجم	الگوی ششم
ترتیب تأثیر مؤلفه‌ها	حیطه‌های توانایی	انگیزه	ارتباطات و اطلاعات	ارتباطات و اطلاعات	انگیزه	حیطه‌های توانایی
	ارتباطات و اطلاعات	ارتباطات و اطلاعات	انگیزه	حیطه‌های توانایی	حیطه‌های توانایی	انگیزه
	انگیزه	حیطه‌های توانایی	حیطه‌های توانایی	انگیزه	ارتباطات و اطلاعات	ارتباطات و اطلاعات
گونه‌شناسی شخصیت تصمیم‌گیر	سنت‌گرا و محافظه‌کار	خلاق	ارتباط‌دهنده	برده‌شغل	قدرت‌طلب	تلفیقی از شخصیت ارتباط‌دهنده و خلاق

الگوی اول: در این الگو کنشگر دارای شخصیتی سنت‌گرا و محافظه‌کار است. منبع اصلی تصمیم‌گیری رویه‌ها و سنت‌ها، تجسم حافظه سازمانی و ارزش‌های مرتبط با افکار، رویه‌ها و عادات دیرینه سازمانی است. کنش‌های وی در راستای کند کردن تغییرات سازمانی و تقویت رویکرد سخت‌گیرانه به موضوع‌های سیاسی است (اسنایدر، ۱۳۸۹: ۲۱۳).  
الگوی دوم: کنشگر دارای شخصیتی خلاق و خطرپذیر در برابر هنجارها و نظم موجود است. چنین فردی می‌تواند منبع اصلی فشار برای بازتعریف موقعیت‌ها و تمرکز انرژی نظام تصمیم‌گیری باشد (اسنایدر، ۱۳۸۹: ۲۱۲).

الگوی سوم: کنشگر شخصیتی ارتباط‌دهنده، با قدرت رهبری و مهارت‌های لازم برای ایجاد ارتباط میان متخصصان گوناگون، شناسایی ویژگی‌های مشترک رویکردهای به‌ظاهر متعارض و فراهم ساختن زمینه‌های لازم برای تلفیق دیدگاه‌های متفاوت است. وی را می‌توان هماهنگ‌کننده تعاملات فکری و میان‌جیگری آگاه، تلقی کرد (اسنایدر، ۱۳۸۹: ۲۱۲).

الگوی چهارم: کنشگری فردی که همواره از نگرش صحیح و دقیق به محدودیت‌های شغلی خود برخوردار است. کسی که به احتمال زیاد خود را عضوی از یک گروه واقعی و ملموس قلمداد کرده، آگاهانه نقش یک کارشناس را در فرایند تصمیم‌گیری ایفا می‌کند (برده شغل). معمولاً چنین شخصی خود را به شدت متعهد به اجرای مأموریت‌های سازمانی محوله می‌داند (اسنایدر، ۱۳۸۹: ۲۱۳).

الگوی پنجم: کنشگری را دارای شخصیت قدرت‌طلب می‌بینیم که سعی دارد به سرعت از نردبان قدرت بالا رود؛ فردی که رفتار او کاملاً متأثر از جایگاهش در سازمان تصمیم‌گیری و موقعیت سیاسی داخلی است. چنین فردی ممکن است رویه‌ها و هنجارها

---

۱. گونه‌شناسی و طراحی جدول‌ها توسط پژوهشگران انجام گرفته است.

ارزیابی انتقادی تعامل سازنده در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران .../۱۹۷

را نادیده بگیرد و در راستای تحقق اهداف خود درخصوص مسائل سیاسی، موضعی همچون توده مردم اتخاذ کند. او معمولاً تمایل دارد حیطة توانایی خود را وسیع قلمداد کند و در مورد جنبه‌های کارکردی آن بزرگنمایی کند. می‌توان انتظار داشت چنین فردی روابط رسمی خود را شخصی کند؛ حتی اگر معنای چنین کاری، انحراف از کانال‌های ارتباطاتی متعارف باشد (اسنایدر، ۱۳۸۹: ۲۱۳).

الگوی ششم: تلفیقی از الگوی سوم و چهارم که از یک‌طرف کنشگر همواره از نگرش صحیح و دقیق به محدودیت‌های شغلی خود برخوردار است و از طرف دیگر دارای شخصیتی ارتباط‌دهنده است و با خلاقیت خود می‌تواند باعث اتخاذ سیاستی متعادل در عرصه تصمیم‌گیری شود (اسنایدر، ۱۳۸۹: ۲۱۲-۲۱۳).

دستگاه نظری این پژوهش، نظریه اسنایدر و فرضیه بدین قرار است:

عدم تعامل سازنده در سیاست خارجی ناشی از تصمیم‌گیری کنشگران سیاست خارجی در مقطع موردبررسی است که این امر را می‌توان به خاطر شخصیت و محیط شکل‌دهنده به شخصیت کنشگر دانست.

### ۳. تعاریف مفاهیم

مفاهیم در دو سطح قابل‌تعریف‌اند. تعریف نظری و تعریف عملیاتی. زمانی که یک مفهوم نظری توضیح داده می‌شود، معنای آن روشن می‌گردد و این از طریق مفاهیم دیگر صورت می‌پذیرد (دلاور، ۱۳۹۲: ۵۴). تعریف عملیاتی به معنی تجربی‌سازی مفاهیم و برقراری ارتباط بین مفهوم انتزاعی و مصادیق آن در واقعیت است. معرف‌های حاصل از تعریف عملیاتی بر ابعاد و نشانه‌های قابل‌سنجش مفهوم دلالت دارند (ساعی، ۱۳۸۶: ۷۴-۷۶). تعاریف هریک از مفاهیم به شرح زیر است:

۱-۳. **حیطه‌های توانایی:** توانایی را می‌توان به منزله آن گروه از فعالیت‌های تصمیم‌گیرنده دانست که در راستای تحقق اهداف سازمانی، مؤثر و ضروری هستند (اسنایدر، ۱۳۸۹: ۱۴۸). معرف این مفهوم برداشت کنشگر از توانایی خود در چارچوب قوانین رسمی و صریح در قالب شرح وظایف و موارد مشابه از یک سو و قواعد عرفی از سوی دیگر است (اسنایدر: ۱۴۸-۱۵۴).

۲-۳. **ارتباطات و اطلاعات:** ارتباطات به‌عنوان پیش‌نیاز نظام‌های اجتماعی در ماهیت بین‌الذهانی جهان معانی، ارزش‌ها و اولویت‌ها ریشه دارد. شکل‌گیری سازمان‌ها و نهادها مرهون ارتباطات و امکان اشتراک گذاشتن آگاهانه و غیرآگاهانه معانی توسط کنشگران با یکدیگر است (همان، ۱۳۸۹: ۱۶۶). اطلاعات به پیام‌های مختلفی که به وسیله شبکه ارتباطاتی به‌عنوان ابزار تجزیه و تحلیل و البته به‌صورت نامتقارن در اختیار کنشگران قرار می‌گیرد، اطلاق می‌شود (همان، ۱۳۸۹: ۱۶۹). معرف این مفاهیم گزارش‌ها و جلسات رسمی و غیررسمی، دیدگاه‌های گروه‌های فشار، اطلاعات حاصل از نظرسنجی‌هاست، که مبتنی بر قوانین و رویه‌های حاکم بر ارتباطات در نظام تصمیم‌گیری از یک سو و تنوع ابزارهای ارتباطات و اطلاعات از سوی دیگر است (همان، ۱۳۸۹: ۱۷۰-۱۷۲).

۳-۳. **انگیزه:** نوعی وضعیت روان‌شناختی کنشگر است که در آن انرژی به حرکت درمی‌آید و به‌صورت گزینشی بر برخی از جنبه‌های موقعیت، متمرکز می‌گردد (همان، ۱۳۸۹: ۱۸۱). معرف این مفهوم دربرگیرنده گذشته فرد، جهان بینی و نگرش به آینده و چگونگی دست یافتن به این ارزش‌هاست که از طریق جامعه‌پذیری رسمی و غیررسمی به فرد القا شده است (همان، ۱۳۸۹: ۱۸۳).

#### ۴. روش پژوهش

روش پژوهش تحلیل روایتی است. داده‌های این پژوهش به شیوه مطالعه اسنادی گردآوری

شده است. در تحلیل روایت، توالی تاریخی حوادث و فرایندها در یک بازه زمانی بررسی می‌شوند و سلسله حوادثی که در مرحله پایانی به تولید معلول منجر شده‌اند، روایت می‌شوند. تحلیل روایتی مکانیزم علی خاصی ارائه می‌دهد که پاره‌های مختلف داستان را به هم ربط می‌دهد. طی این روایت، رشته حوادث از علت به معلول وصل می‌شوند. به‌طورکلی، فرایند وقوع رخدادی خاص در چارچوب یک زمینه تاریخی داستان گونه نقل می‌شود تا عوامل خاصی که در وقوع حادثه منحصربه‌فرد تاریخی دخالت داشته‌اند، آشکار گردند (ساعی، ۱۳۹۰؛ ریگین، ۱۳۸۸: ۳۳).

#### ۵. واحد تحلیل و مشاهده

واحد تحلیل در این پژوهش فرد است و واحد مشاهده نیز قانون اساسی، رفتارها و کنش‌ها، تصمیمات و زندگینامه رئیس جمهور وقت است.

۶. تحلیل تجربی: حل مسأله پژوهش مستلزم تبیین تئوریک و تجربی با راهنمایی تئوری است. تحلیل تجربی در دو سطح انجام شده است: نخست تحلیل توصیفی<sup>۱</sup> و سپس تحلیل تبیینی<sup>۲</sup>. در تحلیل توصیفی، چگونگی توزیع داده‌های تجربی هر یک از معرف‌ها به‌صورت جداگانه در دوره تحقیق بررسی شده است. در تحلیل تبیینی، راه‌حل نظری مسأله از طریق گزاره‌های مشاهده‌ای آزمون تجربی شده است.

۶-۱. تحلیل توصیفی: برای این منظور، هر یک از مفاهیم تحلیل توصیفی شده‌اند.

۱-۱-۶. **حیطه‌های توانایی:** معرف‌های حیطه توانایی عبارتند از: قوانین و رویه‌های رسمی از یک‌سو و قواعد عرفی از سوی دیگر. در ساختار تصمیم‌گیری در جمهوری اسلامی ایران قوه مجریه پس از نهاد رهبری در جایگاه دوم قرار دارد. جایگاه آن در این ساختار بر اساس نقش رئیس‌جمهور، هیأت وزیران، وزارت امور خارجه و سایر وزارتخانه‌ها و سازمان‌های ذی‌ربط در این حوزه است (قانون اساسی ۱۳۶۸). مهم‌ترین اختیارات و سازوکارهای رئیس‌جمهور در فرایند و ساختار رسمی تصمیم‌گیری سیاست خارجی در موارد زیر خلاصه می‌شود:

**الف) ریاست قوه مجریه:** مهم‌ترین سمت رئیس‌جمهور، ریاست قوه مجریه است. در چارچوب این مقام، دارای اختیاراتی از جمله تعیین خط‌مشی کلی سیاست خارجی از طریق تنظیم و تدوین لوایح، آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های اجرایی سیاسی، فرهنگی و اقتصادی است. بعلاوه، به‌عنوان رئیس هیأت دولت، سیاست‌ها و عملکرد وزارتخانه‌ها و کارگزاری‌های ذی‌ربط را در حوزه سیاست خارجی هماهنگ کرده، از تداخل کارکردها و وظایف آنان جلوگیری و بر حسن اجرای آن‌ها نظارت می‌کند. بنابراین، وزارتخانه‌ها و دستگاه‌های مسؤول سیاست خارجی، قبل از رهبری در برابر رئیس‌جمهور پاسخگو هستند (همان).

**ب) نصب و عزل وزرا:** رئیس‌جمهور طبق قانون وزرای را برای تصدی وزارتخانه‌های مختلف به مجلس شورای اسلامی معرفی می‌کند. برخی از جمله وزیر امور خارجه، وزرای دفاع، اطلاعات و کشور نقش مهمی در سیاست خارجی ایفا می‌کنند. آنها در مقابل رئیس‌جمهور پاسخگو هستند و در صورت عدم رضایت، می‌تواند آنها را عزل کند. فراتر از این، رئیس‌جمهور دبیر شورای عالی امنیت ملی را تعیین می‌کند (همان).

**ج) ریاست شورای امنیت ملی:** ریاست شورای عالی امنیت ملی، به‌عنوان نهاد تعیین و هماهنگ کننده سیاست‌های دفاعی - امنیتی و اطلاعاتی کشور و سیاست خارجی برعهده

## ارزیابی انتقادی تعامل سازنده در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران .../۲۰۱

رئیس‌جمهور است. اگرچه سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری این شورا در چارچوب سیاست‌های کلی ترسیم‌شده توسط مقام رهبری صورت می‌گیرد؛ با وجود این، ریاست جمهوری در مقام رئیس شورا نقشی تعیین‌کننده در اتخاذ تصمیمات ایفا می‌کند (همان). بعلاوه، به جز خود رئیس‌جمهور، پنج‌تن از اعضای دولت شامل وزرای امور خارجه، کشور، دفاع، اطلاعات و معاون برنامه‌ریزی راهبردی رئیس‌جمهور و حسب مورد، وزیر مربوطه در این شورا عضویت دارند. بنابراین، هنگام تصمیم‌گیری در حوزه سیاست خارجی و امنیتی، دیدگاه وی دارای قدرت و نفوذ انکارناپذیری است؛ زیرا قاعدتاً اعضای هیأت دولت در شورا از موضع و نظر رئیس‌جمهور حمایت می‌کنند (فیروزآبادی، ۱۳۸۸: ۲۶۴).

**(د) امضای عهدنامه‌ها، موافقتنامه‌ها و پیمان‌ها:** طبق اصل ۱۲۵ قانون اساسی امضای عهدنامه‌ها، مقاوله‌نامه‌ها، موافقتنامه‌ها و قراردادهای دولت ایران با سایر دولت‌ها و همچنین امضای پیمان‌های مربوط به اتحادیه‌های بین‌المللی پس از تصویب مجلس با رئیس‌جمهور است (قانون اساسی).

**(ه) تعیین سفیران:** بر اساس اصل ۱۲۸ قانون اساسی سفیران به پیشنهاد وزیر امور خارجه و تصویب رئیس‌جمهور تعیین می‌شوند. رئیس‌جمهور استوارنامه سفیران را امضا می‌کند و استوارنامه سفیران کشورهای دیگر را می‌پذیرد. سفیران علاوه بر نمایندگی، مجری سیاست‌های دولت در خارج از کشور نیز هستند. آنها همچنین نقش بارزی در گردآوری اطلاعات درباره مسائل و موضوعات سیاست ایفا می‌کنند (قانون اساسی).

شواهد بالا نشان نقش و جایگاه رئیس‌جمهور در ساختار تصمیم‌گیری در سیاست خارجی است. با وجود در طول بودن رئیس‌جمهور نسبت به مقام رهبری در تصمیم‌گیری تغییر و تحولات در زمان رؤسای جمهور مختلف، دال بر نقش والای رئیس‌جمهور در سیاست‌گذاری است (فیروزآبادی، ۱۳۸۸: ۲۶۶).

گذشته از وظایف و اختیارات قانونی رئیس‌جمهور در حوزه سیاست خارجی، بر اساس مفاد مقدمه قانون اساسی و سیاست‌های کلی، اصول زیر بر محدوده عمل وی مؤثر است:

۱- نفی سلطه‌گری و سلطه‌پذیری: عزت؛ ۲- استکبارزدایی، ظلم‌ستیزی و عدالت‌خواهی؛ ۳- حمایت از مستضعفان و مظلومان؛ ۴- حمایت و دفاع از حقوق مسلمانان؛ ۵- همزیستی مسالمت‌آمیز و صلح‌طلبی؛ ۶- عدم مداخله در امور داخلی کشورها و احترام متقابل؛ ۷- تعهد به قراردادهای، معاهدات و قوانین بین‌المللی (همان، مصوب ۱۳۶۸).

علاوه بر قوانین رسمی، قواعد غیررسمی هم هستند که به سهم خود بر حیطه توانایی وی مؤثرند. در ساختار غیررسمی دودسته از بازیگران به سیاست خارجی شکل می‌دهند: ۱- بازیگران و کنشگران غیردولتی مانند آیات عظام، ائمه جمعه، گروه‌های ذی‌نفع، جامعه مدرسین، جامعه روحانیت مبارز و...؛ ۲- نهادهای نیمه‌دولتی و حتی دولتی چون: بنیاد مستضعفان و جانبازان، بنیاد پانزده خرداد و شهید، کمیته امداد، بسیج، دبیرخانه اجلاس حمایت از فلسطین، که به‌طور غیرمستقیم و غیررسمی در فرایند تصمیم‌گیری فعال هستند (فیروزآبادی، ۱۳۸۸: ۲۵۳). *گناه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*

عرف و قواعد عرفی در سیاست خارجی از دو منظر قابل بررسی است: ۱- قواعد عرفی که به‌عنوان عرف و اصول پایدار که از همان آغاز انقلاب وجود داشته، برآمده از اصول سیاست خارجی و ساختارهای غیررسمی است. قواعدی چون: دشمنی با اسرائیل، حمایت از فلسطین و مقاومت اسلامی، عدم موافقت با نظم مستقر بین‌المللی، قرار داشتن تصمیم‌گیری در باب مذاکره با آمریکا در حیطه اختیارات رهبری که به‌عنوان عرف ثابت جمهوری اسلامی در سیاست خارجی هستند. ۲- قواعد عرفی که با توجه به دیدگاه کنشگران تصمیم‌گیری در هر برهه زمانی قابل تفسیر هستند. نوع نگرش تصمیم‌گیرندگان،



## ارزیابی انتقادی تعامل سازنده در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران .../۲۰۳

تصور آنها از هویت و جایگاه ایران، برداشت آنها از اهداف و اولویت‌های ملی و چگونگی شیوه اجرا و اعمال سیاست خارجی (سجادپور، ۱۳۸۰: ۵۰-۵۲). برای نمونه، ارجحیت اقتصاد نزد هاشمی رفسنجانی، مفاهمه و گفتگو در اندیشه خاتمی و اندیشه عدالت ورزی در اندیشه احمدی‌نژاد، باعث شکل‌گیری عرف متناسب با این رویکردها در سیاست خارجی شده است (فیروزآبادی، ۱۳۸۸: ۷۳-۷۴).

عرف خاص سیاست خارجی دوره احمدی‌نژاد نیز در اعتماد ویژه رهبری به رویکرد سیاست خارجی دولت و بازتاب داخلی آن و حمایت‌های دستگاه‌های تأثیرگذار و اقبال عمومی است. احمدی‌نژاد علاوه بر جایگاه ویژه رئیس‌جمهور در قانون اساسی، از اعتماد خاص رهبری به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های توانایی خاص برای دولت خود برخوردار بود و بیانات رهبری خطاب به دولت نهم موجب تلقی بیشتر از حیطة توانایی خود شد. در این راستا می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

من از این دولت هم به‌طور خاص حمایت می‌کنم. ... این جهت‌گیری‌های دینی و ارزش‌گرایی انقلابی و اسلامی دولت خیلی ارزش دارد (رهبری، ۱۳۸۶، الف).

این دولت در برابر زیاده‌خواهی‌های استکبار، دچار انفعال نشد. این ایستادگی یکی از خصوصیات این دولت است. در جهان کنونی که «قدرت»، منطق حاکم است، هرگونه وادادگی باعث ضرر خواهد شد (رهبری، ۱۳۸۶، ب).

عرف سیاست خارجی دولت در برداشت رئیس‌جمهور از رویکرد فاصله گرفتن دولت‌های گذشته از ارزش‌های انقلابی و اسلامی قابل تفسیر است. به‌زعم وی، دولت‌های گذشته با اولویت دادن به توسعه اقتصادی و توسعه سیاسی، از آرمان‌های امام (ره) و انقلاب فاصله گرفتند و این باعث سرخوردگی کسانی شده بود که تحت‌تأثیر انقلاب اسلامی بودند. بنابراین، عرف این دوره عبارت است از:

۱- تأکید و بازتکرار آرمان‌های اولیه انقلاب.

۲) انتقاد از سیاست‌های تنش‌زدایی و اعتمادسازی دولت‌های گذشته. از نظر احمدی‌نژاد این رویکردها باعث انفعال در سیاست خارجی شده بود؛ به گونه‌ای که «آنها دائماً یک قدم برای تحمیل به ملت ایران جلو می‌گذارند و ملت ایران مرتب باید یک قدم به عقب برود» (احمدی‌نژاد، ۱۳۸۶، ب).

۳) در نظر دولتمردان، مناسبات بین‌المللی در ابعاد حقوقی، سیاسی و فرهنگ عمومی در وضعیتی آشفته قرار دارد. الگوهای سیاسی و اقتصادی حاکم بر دنیا بدون کارکرد و یا در حال افول‌اند و ظرفیت پاسخگویی به این آشفتگی در مکتب اسلام قرار دارد (فیروزآبادی، ۱۳۹۰: ۱۶۶).

۴) تأکید بر عنصر ایرانیت: دولتمردان وقت در سخنرانی‌های متعدد خود از ایرانی بزرگ سخن گفته‌اند که توانایی تبدیل شدن به یک قدرت جهانی را داراست. به جز در دولت موقت، هیچ‌یک از دولت‌های دیگر به اندازه این دولت بر عنصر ایرانیت تأکید نداشت (فیروزآبادی، ۱۳۹۰: ۱۶۸-۱۷۰).

۵) منبع دیگر گفتمان جهان قوم‌گرایی و غیرمتعهد است. «جنبش غیرمتعهدها خواستار تصحیح ترکیب شورای امنیت به عنوان اصلی‌ترین چالش صلح و امنیت در جهان می‌باشد.» (احمدی‌نژاد، ۱۳۸۵).

به طور خلاصه، وی به عنوان کنشگر اصلی دارای برداشتی از حیطه‌های توانایی ریاست جمهوری در عرصه تصمیم‌گیری در سیاست خارجی با توجه به قانون اساسی از یک طرف و سایر زمینه‌های تعیین‌کننده حدود توانایی (از قبیل عرف و نقش سایر نهادها) از طرف دیگر بود که می‌توان آن را جایگاهی فراتر از عرف همیشگی ریاست جمهوری در دوران بعد از انقلاب تصور کرد.

اظهارات احمدی‌نژاد مؤید همین نکته است؛ چنانکه او در باب اختیارات رئیس‌جمهور در قانون اساسی گفت:

## ارزیابی انتقادی تعامل سازنده در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران ... / ۲۰۵

یکی از مباحث قانون اساسی جایگاه رئیس‌جمهور، صرف‌نظر از احمدی‌نژاد، است. در قانون اساسی، تنها مقامی که نماینده و نماد تمرکز و شکل‌گیری اراده ملی است، رئیس‌جمهور است؛ یعنی تنها جایی که همه ملت به یک نفر، رأی می‌دهند. این قانون اساسی ماست (احمدی‌نژاد، ۱۳۹۱ الف).

احمدی‌نژاد در افتتاحیه مجلس نهم گفت: طبق قانون اساسی قوا مستقل و زیر نظر رهبری اداره می‌شوند؛ نه دخالت مجری در مقننه درست است و نه برعکس آن. هرکدام در مرز خودشان باید حرکت کنند. البته، جایگاه رئیس‌جمهور به‌عنوان برگزیده ملت در جای خود محفوظ است (احمدی‌نژاد، ۱۳۹۱ ب).

۲-۱-۶. **ارتباطات و اطلاعات:** معرف‌های این مفهوم شامل گزارش‌ها و جلسات رسمی و غیررسمی، دیدگاه‌های گروه‌های فشار و اطلاعات حاصل از نظرسنجی‌هاست. در ایران همانند دیگر کشورها دو گونه ساختار رسمی و غیررسمی تصمیم‌گیری وجود دارد. در ساختار رسمی نقش دیوانسالاری‌ها و کارگزاری‌ها قابل بررسی است. دیوانسالاری‌ها به جمع‌آوری اطلاعات و پردازش آنها، ارائه پیشنهادها و مشاوره، اجرا و اعمال سیاست‌ها و در بعضی مواقع به تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری در عرصه سیاست‌گذاری می‌پردازند (فیروزآبادی، ۱۳۸۸: ۸۳). در نتیجه، تعامل، تعارض، توافق و مصالحه نهادهایی چون: ارتش، سپاه پاسداران، نیروی انتظامی، وزارتخانه‌های امور خارجه، دفاع، کشور، اطلاعات و نفت تأثیرات انکارناپذیری بر سیاست خارجی دارد (فیروزآبادی، ۱۳۸۸: ۸۴).

وزیر خارجه، متکی از سال ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۹ مشغول به فعالیت بود. برکناری وی هنگام انجام سفر دیپلماتیک در سنگال، یکی از مهم‌ترین اتفاقات دستگاه دیپلماسی ایران بود. وی در آغاز به کار دولت، علی لاریجانی را به‌جای حسن روحانی به دبیری شورای عالی امنیت ملی معرفی کرد. بعد از استعفای لاریجانی، سعید جلیلی دبیر شورای امنیت ملی شد و مسئولیت یکی از مهم‌ترین پرونده‌های مربوط به سیاست خارجی ایران؛ یعنی

پرونده هسته‌ای را برعهده گرفت. روزنامه همشهری در یادداشت خود ضمن تبیین دیپلماسی هسته‌ای لاریجانی، نوشته بود:

تقریباً از اردیبهشت‌ماه سال جاری (۱۳۸۵)، جریان و دیپلماسی دیگری به‌طور موازی شکل گرفت و بر دیپلماسی ابتکاری هسته‌ای سایه انداخت و دستاوردها را با مخاطره مواجه کرد. این دیپلماسی به‌ویژه با سخنرانی‌های متعدد رئیس‌جمهوری عملاً مسیر متعادلی را که فراهم شده بود، با چالش مواجه کرد.

روز پس از انتشار این یادداشت، غلامحسین الهام، سخنگوی آن روزهای دولت احمدی‌نژاد در جمع خبرنگاران حاضر شد و اعلام کرد: مواضع هسته‌ای را تنها رئیس‌جمهور اعلام می‌کند. روزنامه ایران به‌عنوان ارگان رسمی دولت نیز در یادداشت روز ۳۰ مهر ۱۳۸۶ تصریح کرد: این کناره‌گیری تنها بر مبنای میل شخصی لاریجانی نبوده و رئیس‌جمهور قصد ایجاد تحرک و پویایی در دیپلماسی هسته‌ای را داشته است (مهر باور، ۱۳۸۶). وزیر امور خارجه وقت گفت: جدایی من از دولت احمدی‌نژاد به خاطر نقدها و انتقادهایی بود که نسبت به برخی رویکردها داشتم (متکی، ۱۳۹۱).

یکی دیگر از منابع ارتباطی و اطلاعاتی، نهادهای تأثیرگذار در سیاست خارجی، بازیگران دولتی و غیردولتی هستند (فیروزآبادی، ۱۳۸۸: ۲۵۳). در مورد جایگاه احزاب رئیس‌جمهور گفت: اعتقاد من این است که از سال‌های ۱۳۶۳-۱۳۶۴ انحرافی در مدیریت فضای عمومی کشور به وجود آمده و آن هم این اصالت دادن بی‌حد و حصر به حزب و حزب‌بازی است (احمدی‌نژاد، ۱۳۸۵، ب). وی در جای دیگری گفت: این باندبازی‌ها و گروه‌بازی‌ها برای عده‌ای دین و آیین شده است (احمدی‌نژاد، ۱۳۸۵، ج). در ارتباط با حوزه علمیه غرویان گفت: احمدی‌نژاد خود را با علما و مراجع و حتی آیت‌الله مصباح درگیر کرده و بر نظرات خود اصرار دارد و در مسائل عقیدتی و دینی اظهارنظرهای

## ارزیابی انتقادی تعامل سازنده در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران .../۲۰۷

غیرکارشناسانه ارائه می‌دهد که سبب موضع‌گیری علما، افراد و مراجع در برابر وی شده است (غروی‌ان، ۱۳۹۲). در مورد نقش دیوانسالاری‌ها احمدی نژاد اظهار داشت: من در دور دوم دولت با وزیر امور خارجه کاری نداشتم و تمام کارهای بین‌المللی به عهده خودم بود (استبری، ۱۳۹۲). او قائل بود: سیاست خارجی در وزارت خارجه تنظیم نمی‌شود؛ گرچه وزارت خارجه پیشنهاد می‌دهد و مسائل را پیگیری می‌کند، ساختار وزارت خارجه، تشکیلات سفارتخانه‌ها و درجه‌بندی آنها باید عوض شود (احمدی‌نژاد، ۱۳۸۹).

در ذهنیت احمدی‌نژاد به‌سختی می‌توان به اهمیت امر سازمانی قائل شد. وی با توجه به توانایی که برای خودش به لحاظ جایگاه رسمی و عرفی در نظر می‌گرفت، کمتر خود را به کارسازمانی مقید می‌کرد. شاید بتوان مدعی شد از نظر احمدی‌نژاد ارزش سازمان تا آنجایی است که اهداف و محتوا را مخدوش نکند. این در حالی است که در نگاه سازمانی، اهداف مهم هستند. برای رسیدن به اهداف اصلی، برنامه‌ریزی، نهادسازی و سازمان‌دهی می‌شود (بهستانی، ۱۳۹۲: ۲۳۷).

**۳-۱-۶. انگیزه:** معرف‌های این مؤلفه شامل آموخته‌های حاصل از عضویت نظام اجتماعی بزرگ‌تر به نام جامعه و عضویت در یک نهاد دولتی است. تأثیرگذاری متغیر فردی بر سیاست خارجی بر این اصل استوار است که افراد تصمیم‌گیرنده به‌عنوان انسان از خصوصیات شخصی منحصر به فردی برخوردارند که تصمیمات، انتخاب‌ها و رفتار سیاست خارجی، آنان را از دیگران متمایز می‌سازد. متغیرهای فردی شامل ویژگی‌های فردی، برداشت‌ها و تصورات، ارجحیت‌ها، سبک رهبری و شیوه تصمیم‌گیری، جهان‌بینی و نظام باورهای تصمیم‌گیرندگان می‌شود. این متغیرها از آموزش و جامعه‌پذیری، عادات و تجربیات شخصی، فرهنگ‌پذیری، پایگاه طبقاتی، خاستگاه فکری و استعداد رهبران نشأت می‌گیرند (فیروزآبادی، ۱۳۸۸: ۷۰).

خصوصیات شخصی و روانی کنشگران به ذاتی و اکتسابی تقسیم می‌شوند که شخصیت آنان را شکل می‌دهند. بعضی نسبت به جهان بین‌الملل نگاه بدبینانه و گروهی نگاه خوشبینانه دارند. تجربه شخصی و پیشینه زندگی رهبران نیز نقش مهمی در شکل‌دهی به رفتار، تصمیم و جهت‌گیری آنان ایفا می‌کند که بر سیاست خارجی مؤثرند. تجارب اولیه اجتماعی و سیاسی، کودکی و نوع آموزش و جامعه‌پذیری اشخاص تصمیم‌گیرنده به آنها می‌آموزد که در جریان سیاست‌گذاری چگونه عمل کنند (فیروزآبادی، ۱۳۸۸: ۷۲). احمدی‌نژاد در سال ۱۳۳۵ در روستایی از شهرستان گرمسار، متولد شد و از یک‌سالگی در تهران اقامت گزید. وی در خصوص شرایط زندگی و معیشتی می‌گوید:

پس از اصلاحات ارضی وضع روستاها به مراتب بدتر شد و به خانواده ما نیز سخت می‌گذشت. با تولد من فشارها بیشتر شد. پدرم شش کلاس سواد داشت. او آهنگری زحمتکش و باایمان بود. در مسجد قرآن و احکام درس می‌داد؛ اما فشارهای زندگی او را نیز وادار به مهاجرت به تهران کرد. برای دور شدن از فضای به‌ظاهر روز تهران که با فشار رژیم شاه ایجاد شده بود، پدرم خانواده ما را با مسجد و منبر آشنا کرد. دوران دبیرستان من همراه با جشن‌های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی بود. آن سال‌ها فشار فقر مضاعف شد و دیگر پتک و سندان پدر کفاف مخارج خانواده را نمی‌داد و من مجبور به کار شدم... . قرار داشتن در بجنبه جریان انقلاب و فعالیت‌های مبارزاتی پراکنده علیه رژیم شاه باعث نشده بود دچار ضعف تحصیلی شوم و با تلاش مضاعف سعی می‌کردم تا در کنار فعالیت‌های اجتماعی و انقلابی، آمادگی علمی خود را نیز همواره در حد مطلوب نگه دارم.

با استناد به متن زندگینامه احمدی‌نژاد از زبان خودش، دو مؤلفه مذهب و شیوه زندگی سخت‌به‌عنوان مؤلفه‌های تأثیرگذار در وی نسبت به جهان و شیوه تعامل با آن قابل مذاقه است. وی بارها در متن زندگینامه‌اش تأکید بر شرایط سخت زندگی خود دارد تا جایی که

علت مهاجرت از زادگاه خود را نه زرق و برق زندگی شهری؛ بلکه اجبار معیشتی مطرح می‌کند و از طرف دیگر تأکید دارد که علت اصلی این مشکلات، ساختار سیاسی است که در پوشش اصلاحات ارضی از طرف شاه ایران - که خود گرفتار ساختار سیاسی جهان (تأکید بر فشار آمریکا بر شاه برای اجرای اصلاحات ارضی) است - ایجاد شده است. بنابراین، می‌توان ریشه جامعه‌پذیری وی را در حب و بغض نسبت به ساختارهایی که بر ایران عصر پهلوی هست، جستجو کرد. درجایی دیگر، با اشاره به شروع جشن‌های شاهنشاهی می‌گوید: در آن زمان خود با اینکه دانش‌آموز بود، به کارکردن نیاز داشت و این را دلیلی برای ناعادلانه بودن این ساختارها و حتی شروع فعالیت‌های انقلابی بر ضد رژیم شاه می‌داند. وی در مقاطع بعد نیز بارها به دخالت و دشمنی نیروهای استکبار می‌پردازد و دائماً گوشزد می‌کند که آنها در پی از بین بردن انقلاب اسلامی ایران هستند. تأکیداتی چون «ماهیت ناعادلانه سازمان‌های بین‌المللی»، «توطئه استکبار که هنوز هم علیه انقلاب ایران ادامه دارد»، «گروهک‌های تروریستی که در پناه شیطان بزرگ، آمریکا ذلیلانه ارتزاق می‌کنند»، نشان‌دهنده یک حس بی‌اعتمادی و ناامنی نسبت به جهان و ساختارهای آن است. تأکیدات مداوم احمدی‌نژاد مبنی بر اینکه «امریکا و غرب همه جهان نیستند»، «ارائه پیشنهادهایی مبنی بر حضور کشورهای جهان سوم و عدم تعهد در ساختار جهان» و... می‌تواند تأیید کننده شواهد فوق باشد. مبحث دیگر، نگاه به مذهب و تأکید بر اصلاح جهان از طریق پیوند و ارائه مدل حکومت عدل اسلامی و جهانی است که نشان‌دهنده اعتقاد به راهگشا بودن مذهب برای مدیریت جهان است. مفهوم عدالت به‌عنوان دال متعالی وی در سیاست‌های داخلی و خارجی، برگرفته از مکتب اسلام است و دائماً با توسل به مفهوم مذهبی عدالت، خواهان از بین بردن ساختارهای بین‌المللی و جایگزینی ساختارهایی عادلانه است. این شیوه تفکر را در سخنرانی‌ها، موضع‌گیری‌ها و مهم‌تر در نامه‌های احمدی‌نژاد به سران کشورهای غربی می‌توان دید. در دیپلماسی‌نامه که وی آن را شیوه

خاص اسلام و دائماً تأکید به انجام آن دارد، یکی از مهم‌ترین رگه‌های مذهب و تأثیر آن بر بینش و کنش وی را می‌توان دید؛ دعوت‌هایی که از مردم و سران کشورها برای جمع شدن حول مفهوم مذهب دارد و اعتقاد و تأکید چندباره به مفهوم انسان کامل که یکی از بنیانی‌ترین مفاهیم اسلام است و در سخنرانی‌هایش مبنی بر وعده آمدن موعود است که بر جهان حکومت می‌کند، همه موارد گواه مذهبی و نگاه کارکردی به مذهب و راهگشا بودن آن برای برون‌رفت جامعه جهانی است.

یکی دیگر از عوامل تأثیرگذار در دیدگاه و جامعه‌پذیری فرد، رشته و دانشگاه محل تحصیل هر فرد است. احمدی‌نژاد در رشته مهندسی راه و ساختمان دانشگاه علم و صنعت تحصیلات عالی را شروع کرد، مقطع کارشناسی ارشد را نیز در همان دانشگاه دریافت کرد و سرانجام در سال ۱۳۶۸ به عضویت در هیأت علمی دانشکده عمران دانشگاه علم و صنعت درآمد. در سال ۱۳۷۶ و همزمان با داشتن سمت استنادار اردبیل، موفق به دریافت مدرک تحصیلی دکترا در رشته مهندسی و برنامه‌ریزی حمل‌ونقل ترافیک شد.

اگر رشته تحصیلی هر فرد را به‌عنوان یکی از معیارها برای شناخت علایق و نگرش او مورد بررسی قرار دهیم، می‌توانیم دریچه‌ای به زوایای شخصیتی فرد بازکنیم. کنشگر موردنظر در شرح زندگینامه‌اش به علاقه‌اش نسبت به رشته مهندسی صحبت می‌کند و از بابت قبول شدن در این رشته خوشحال است. پس وی از سر اجبار رشته تحصیلی خود را انتخاب نکرده و با میل قلبی وارد رشته مهندسی شده است. در یک ذهن مهندسی ما شاهد ساختن و تلاش برای کشف نظم جدید برای جهان اطراف هستیم. این جهان اطراف می‌تواند اجسام، طبیعت و حتی ارائه سیستم جدید باشد و از طرف دیگر، در ذهن مهندسی، این انسان‌ها و افراد هستند که دائماً در حال شکل دادن هستند و این توانایی را برای ذهن انسان قائل‌اند که فراتر از سیستم نگاه کند. شاید بتوان آن را نگاه از بالا به سیستم دانست. گاهی فقط یک اشکال جزئی در سیستم وجود دارد و در نگاه دیگر می‌توان



## ارزیابی انتقادی تعامل سازنده در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران .../۲۱۱

گوشه‌ای از سیستم را تغییر داد و درجایی دیگر بحث تخریب و بازسازی دوباره یک سیستم مطرح می‌شود. در مبارزات انتخاباتی وی دائماً شعار «ما می‌توانیم» را تکرار می‌کرد و از توانایی‌های ایرانی صحبت می‌کرد. وقتی بحث از سند چشم‌انداز مطرح می‌شود احمدی‌نژاد در یک اظهارنظر می‌گوید کسانی که سند چشم‌انداز را نوشتند، از توانایی مردم ایران خبر نداشتند. ما همین الان در بعضی جنبه‌ها در منطقه اول هستیم (احمدی‌نژاد، ۱۳۹۱، ج. ۱). او در سخنرانی‌ها و موضع‌گیری‌ها همواره بر ناعادلانه بودن سیستم‌های بین‌المللی و زیرسؤال بردن این سیستم‌ها تأکید می‌کند و همواره از مدیریت جدید جهانی و ارائه مدل جدید برای اداره جهان صحبت می‌کند. شایان ذکر است اگرچه نظم بین‌المللی همواره از سوی ایران مورد اعتراض واقع می‌شود، در دولت‌های قبل سران تصمیم‌گیرنده عمدتاً به اصلاح و اعتراض نسبت به این ساختارها می‌پرداختند؛ ولی موضع احمدی‌نژاد در برابر سازمان‌ها، نهادها، نظام و ساختار بین‌المللی عمدتاً رویکردی تهاجمی و تقابلی بوده است.

احمدی‌نژاد تا قبل از ریاست جمهوری ایران دارای فعالیت‌ها و سمت‌های اجرایی در ارکان مختلف نظام سیاسی ایران بوده است. در دوران انقلاب بیشتر دانشجویی فعال بود و با شروع جنگ به‌عنوان داوطلب بسیجی در بخش مهندسی رزمی به خدمت پرداخت. پس از انقلاب وی در سمت‌های اجرایی چون، فرماندار ماکو، فرماندار خوی، مشاور استاندار کردستان، مشاور فرهنگی وزیر فرهنگ و آموزش عالی در سال ۱۳۷۲، استاندار اردبیل در سال‌های ۱۳۷۲ تا ۱۳۷۶، شهردار تهران از سال ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۴ و از سال ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲ به‌عنوان رئیس‌جمهور ایران برگزیده شد.

یک بررسی کلی به سمت‌های احمدی‌نژاد قبل از ریاست‌جمهوری نشان می‌دهد که بیشتر سمت‌های وی اجرایی و کمتر در مقام تصمیم‌گیرنده کلیدی بوده است. روشن است که سطح تصمیم‌گیری در عرصه مدیریتی کلان و تأثیرگذاری آن، به‌مراتب میزان ضریب

خطا و اشتباه در آن با سطوحی چون فرمانداری یک شهرستان قابل مقایسه نیست. شاید بتوان مهم‌ترین سمت احمدی‌نژاد را تا قبل از ریاست جمهوری، شهرداری تهران دانست؛ اما در سلسله‌مراتب اداری شهرداری تهران زیر نظر استانداری و در واقع، در سلسله‌مراتب پایینی از نظام اداری است و بیشتر در حوزه اجرایی قرار دارد؛ در حالی که قوه مجریه و رئیس‌جمهور به‌عنوان مهم‌ترین کنشگر، علاوه بر کارهایی اجرایی به‌عنوان بالاترین نهاد خود واضع تصمیم برای اجراست، و از طرف دیگر، از طرق مختلف از جمله آیین‌نامه‌ها و لوایح... در مقام تصمیم‌گیری در بالاترین سطح مدیریت و تصمیم‌گیری کشور است. در باب سیاست خارجی احمدی‌نژاد تا قبل از ریاست جمهوری؛ حتی در پایین‌ترین سطوح تصمیم‌گیری و اجرایی حضور نداشت. موضع‌گیری‌های رئیس‌جمهور نسبت به سازوکارهای بین‌المللی مثل کاغذپاره خواندن قطعنامه‌های صادره علیه ایران، بحث پرداخت بودجه آژانس بین‌المللی انرژی اتمی و اظهارات غیردیپلماتیک درباره مسائل سیاسی و منطقه‌ای گواه بر این امر است.

در یک جمع‌بندی کلی می‌توان گفت هر فرد به اقتضای شرایط انسان بودن نمی‌تواند خالی از نگرش و بینش نسبت به محیط اطراف، جهان و... باشد و از طرف دیگر، در مقام تصمیم‌گیری قطعاً دیدگاه‌ها و نگرش‌های فرد در اتخاذ تصمیم تأثیر بسزایی دارند. البته چگونگی این تأثیرگذاری به شخصیت فرد، شرایط و موقعیت و جنس تصمیم‌گیری و... بستگی دارد. در مورد کنشگر مورد بررسی، احمدی‌نژاد دارای نگرشی انتقادی (بر پایه ایمان متعالی) به سیستم ناعادلانه جهان پیرامون است. از طرف دیگر، تحصیل در رشته مهندسی که نگرش خاص و اصلاحی به سیستم دارد، باعث شده که نگاه انتقادی احمدی‌نژاد نسبت به جهان ناعادلانه تقویت و همزمان ایمان و اعتقاد به تغییر در وی عمیق‌تر شود. با توجه به شرایط ذکر شده و نبود تجربه کافی در تصمیم‌گیری در سطح کلان سیاسی، باعث اتخاذ

ارزیابی انتقادی تعامل سازنده در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران .../۲۱۳

تصمیمات و موضع‌گیری‌های تقابلی و ساختارشکنانه از سوی احمدی‌نژاد در عرصه بین‌المللی شد.

۲-۶. **تحلیل تبیینی:** در مرحله تبیینی راه‌حل نظری مسأله با استفاده از روش روایتی مورد داوری تجربی قرار می‌گیرد. در یک نگاه کلی، اگر به سه مؤلفه مهم در عرصه تصمیم‌گیری توجه کنیم و سهم هر یک از مؤلفه‌ها را در تصمیمات اتخاذشده از سوی احمدی‌نژاد در دولت نهم کنکاش کنیم، به فرمولی از تصمیم‌گیری می‌رسیم که می‌توان آن را بدین شرح تفسیر کرد:

احمدی‌نژاد در یک خانواده متوسط با دیدگاه کاملاً مذهبی به دنیا آمده و دارای نگرشی انتقادی (بر پایه ایمان متعالی) به سیستم ناعادلانه جهان پیرامون بود. از طرف دیگر، تحصیل در رشته مهندسی که نگرش خاص و اصلاحی به سیستم دارد، باعث شده که نگاه انتقادی وی نسبت به جهان ناعادلانه تقویت و همزمان ایمان و اعتقاد به تغییر در وی عمیق‌تر شود. محمود احمدی‌نژاد در مقام کنشگر اصلی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در فاصله سال‌های ۸۴ تا ۸۸ از مفاد قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و جایگاهی که در آن برای رئیس‌جمهور تعیین شده، برداشتی خاص و فراتر از معمول در باب جایگاه کنشگری خود داشت و مأموریت خود را در محقق کردن نگاه انتقادی خود می‌دید. برای تحقق چنین هدفی، ناگزیر در ذهنیت او اهمیت امر سازمانی بسیار کم‌رنگ می‌شد. بدین ترتیب، با توجه به توانایی که برای خودش به لحاظ جایگاه رسمی و عرفی قائل بود، کمتر به کارسازمانی خود را مقید می‌کرد. شرایط ذکرشده و نبود تجربه کافی در تصمیم‌گیری در سطح کلان سیاسی، باعث اتخاذ تصمیمات و موضع‌گیری‌های تقابلی و ساختارشکنانه از سوی احمدی‌نژاد در عرصه بین‌المللی شد.

الگوی تصمیم‌گیری احمدی‌نژاد را عمدتاً می‌توان در قالب الگوی پنجم اسنایدر طبقه‌بندی کرد. در این الگو، کنشگر فردی قدرت محور است که رفتار تصمیم‌گیری او

کاملاً متأثر از جایگاهش در ساختار کلی سازمان تصمیم‌گیری است و معمولاً دوست دارد حیطه توانایی خود را وسعت بخشد. البته، الگوهای دیگر مثل الگوی شماره ششم و تا اندازه کمتری الگوی دوم نیز این ظرفیت انطباق را با شدت کمتری دارند؛ اما الگوی سوم و چهارم به خاطر عدم نگاه سازمانی کنشگر که خود در موضع‌گیری و رفتارها بدان اشاره می‌کند و همچنین، الگوی اول به خاطر عدم تأثیرگذاری مثبت انگیزه کنشگر که مخالف با یافته‌های پژوهش است، کمترین انطباق را با الگوی تصمیم‌گیری در این برهه از زمان دارد.

### نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش، بررسی تعامل سازنده در سیاست‌گذاری ایران طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ است. پژوهش حاضر با بیان مسأله آغاز شده است. برای تبیین مسأله پژوهش، نظریه‌های تصمیم‌گیری مورد بررسی انتقادی قرار گرفت. آنگاه نظریه اسنایدر برای حل مسأله پژوهش انتخاب شد. در مرحله حل مسأله، پس از تجربی‌سازی مفاهیم و گردآوری داده‌های مربوط به هر معرف با استفاده از الگوهای طراحی شده در دستگاه نظری، به داوری در مورد داده‌های به‌دست‌آمده پرداختیم.

با توجه به دستگاه نظری پژوهش، در یک بررسی اجمالی کنشگر در یک محیط اجتماعی با بافت سنتی، زندگی در خانواده متوسط که این محیط با بیشترین اثرگذاری مذهب به‌عنوان یک عامل تربیتی مهم تقویت می‌شود، از یک طرف و ورود دوباره کنشگر با نگاه نسبتاً انتقادی به محیط اجتماعی - سیاسی بزرگ‌تر، تحصیل در رشته‌ای که به نسبت تقویت‌کننده اعتقاد ساختارشکنانه کنشگر است از طرف دیگر، باعث شده است که کنشگر برداشتی فراتر از آنچه در عرف جایگاه ریاست جمهوری بود، برای خود متصور شود (برداشتی که توسط عوامل دیگری نیز تقویت شد) و از طرف دیگر، عدم اعتماد یا پایبندی وی به نقش سازمان و ارتباطات ساختاری، شرایطی را به وجود آورد که سیاست خارجی

ارزیابی انتقادی تعامل سازنده در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران ... / ۲۱۵

وی در مسیری غیر از تعامل سازنده با محیط بین‌الملل به‌عنوان الزام‌سند چشم‌انداز حرکت کند.



## منابع

- اسنایدر، ریچارد و همکاران. (۱۳۸۹). تصمیم‌گیری در سیاست خارجی، ترجمه محمدجعفر جوادی ارجمند و مجید فرهام، تهران: نشر میزان.
- بهستانی، مجید. (۱۳۹۲). مطالعه تطبیقی در مبانی دینی سیاست خارجی دولت بازرگان و دولت احمدی‌نژاد، رساله دکتری روابط بین‌الملل، دانشگاه تهران.
- خوشوقت، محمدحسین. (۱۳۷۵). تجزیه و تحلیل تصمیم‌گیری در سیاست خارجی، تهران: انتشارات وزارت امور خارجه.
- دلاور، علی. (۱۳۹۲). مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی، تهران: رشد.
- دهقانی فیروزآبادی، سید جلال. (۱۳۸۸). سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، تهران: سمت.
- \_\_\_\_\_ (۱۳۹۱). امنیت هستی‌شناختی، درسی است خارجی دوران اصولگرایی، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال پانزدهم، شماره سوم.
- دهقانی فیروزآبادی، سید جلال و نوری، وحید. (۱۳۹۰). سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در دوران اصولگرایی، تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
- روزنا، جیمز. (۱۳۹۲). پیش‌نظریه سیاست خارجی، در اسمیت و همکاران، سیاست خارجی: نظریه‌ها، بازیگران و موارد مطالعاتی، ترجمه امیرمحمد حاجی یوسفی، محسن محمودی و ایوب کریمی، تهران: سمت.
- ساعی، علی. (۱۳۸۶). روش تحقیق در علوم اجتماعی، تهران: سمت.
- سجادپور، سید محمدکاظم. (۱۳۸۰). سیاست خارجی ایران: چند گفتار در عرصه‌های نظری و عملی، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.

ارزیابی انتقادی تعامل سازنده در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران .../۲۱۷

سیف‌زاده، حسین. (۱۳۷۸). اصول روابط بین‌الملل (الف-ب)، تهران: نشر میزان-  
نشر دادگستر.

\_\_\_\_\_ (۱۳۷۴). نظریه‌های مختلف در روابط بین‌الملل، تهران: نشر قومس، چاپ

چهارم

\_\_\_\_\_ (۱۳۸۵). پژوهشی در نظریه‌پردازی سیاست خارجی، نشریه حقوق

دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، ش ۲۵.

\_\_\_\_\_ (۱۳۷۵). مبانی و مدل‌های تصمیم‌گیری درسی است خارجی، تهران:

وزارت امور خارجه.

فرانکل، جوزف. (۱۳۷۱). نظریه معاصر روابط بین‌الملل، ترجمه وحید بزرگی، تهران:

انتشارات اطلاعات.

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۶۸.

قوام، عبدالعلی. (۱۳۷۰). اصول سیاست خارجی و سیاست بین‌الملل، تهران: سمت، چاپ

یازدهم.

کوبالکوا، وندولکا. (۱۳۹۲). سیاست خارجی در جهان بر ساخته، ترجمه مهدی میرمحمدی

و علی‌رضا خسروی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.

محمدی، منوچهر. (۱۳۷۷). سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران؛ اصول و مسائل،

تهران: نشر دادگستر.

محمدی، منوچهر و متقی، ابراهیم. (۱۳۸۴). دکترین تعامل سازنده درسیاست خارجی

کشور، راهبرد توسعه، ش ۲، ص ۲۳۱.

مقتدر، هوشنگ. (۱۳۸۵). مباحثی پیرامون سیاست بین‌الملل و سیاست خارجی، تهران:

انتشارات دانشکده علوم سیاسی و اجتماعی.

یزدان فام، محمود. (۱۳۸۷). مقدمه‌ای بر تحلیل سیاست خارجی، فصلنامه مطالعات

راهبردی، ش ۴۰.

احمدی‌نژاد، (الف)۱۳۸۶، در مجمع عمومی سازمان ملل

<http://www.president.ir/fa/6779>

\_\_\_\_\_ (۱۳۸۷). الف، در جمع ایشارگران و خانواده شهدای استان خراسان

رضوی.

<http://www.president.ir/fa/9187>س

ملک عبدالله. (۱۳۸۶). <http://alef.ir/vdca.in0k49nm65k14.html?7561>.

خبرگزاری فارس، ۱۳۸۷، <http://www.farsnews.com/printable.php?nn=8709190071>

مک کورمک، سخنگوی وزارت خارجه آمریکا، ۱۳۸۷، <http://fararu.com/fa/news/10894>،

مقام معظم رهبری، (الف)۱۳۸۶، حرم مطهر رضوی

<http://www.leader.ir/langs/fa/index.php?p=bayanat&id=3025>

مقام معظم رهبری، (ب)۱۳۸۶، در دیدار با اعضای دولت

<http://www.leader.ir/langs/fa/index.php?p=bayanat&id=3083>

احمدی‌نژاد در مصاحبه با شبکه جام جم

<http://www.president.ir/fa/10558>

احمدی‌نژاد، (الف)۱۳۸۵، در اجلاس غیرمتعهد هاکوبا <http://www.president.ir/fa/415>

احمدی‌نژاد، (الف)۱۳۹۲ در همایش قوه در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران؛

<http://www.president.ir/fa/43689>

احمدی‌نژاد، (ب)۱۳۹۱، افتتاح مجلس نهم <http://www.president.ir/fa/38929>

مهری‌پور، ۱۳۸۶، روزنامه مردم‌سالاری

<http://mardomsalari.com/template1/News.aspx?NID=10289>

متکی، ۱۳۹۱ در نشست خبری <http://www.mehrnews.com/news/2012287>

احمدی‌نژاد، (ب) ۱۳۸۵، نشست رؤسای سه قوه هیأت دولت و نمایندگان مجلس



ارزیابی انتقادی تعامل سازنده در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران ... / ۲۱۹

<http://www.president.ir/fa/3641>

احمدی نژاد، ۱۳۸۵ (ج)، دیدار با منتخبان استان کرمانشاه

<http://www.president.ir/fa/5288h>

غروی، ۱۳۹۲، در گفتگو با خبرنگار فارس

<http://www.farsnews.com/newstext.php?nn=13920211000902>

احمدی نژاد، ۱۳۸۹، مصاحبه با روزنامه ایران؛ <http://www.president.ir/fa/23885>

زندگینامه احمدی نژاد به نقل از سایت: <http://www.hazratagha.blogfa.com/post-24.aspx>

احمدی نژاد، ۱۳۹۱ (ج) گفتگوی تلویزیونی با مردم

Allison, Graham, *The Essence of Decision*, Boston: little Brown, 1971.

Hudson, Valerie (2012) "The history and evolution of Foreign Policy analysis" in *Foreign policy: Theories, Actors, Cases*; edited by Steve Smith, Amelia Hadfield, Tim Dunne. Oxford: Oxford university press, 2<sup>nd</sup> ed.

Mintz, Alex; Deruen, Karl (2010) *Understanding Foreign Policy Decision Making*, New York: Cambridge university press.

Snyder Richard c. (1954), "Decision-making as an Approach to the Study of Politics" paper prepared for a conference at northwestern university, 15\_19, 1954.

Stein, Janice (2012) "Foreign policy decision making: rational, psychological and neurological models" in *Foreign policy: Theories, Actors, Cases*; edited by Steve Smith, Amelia Hadfield, Tim Dunne. Oxford: Oxford university press, 2<sup>nd</sup> ed.

UN(2006) Resolution 1696, Retrieved 2014, Dec16, Available from: [http://www.un.org/en/ga/search/view\\_doc.asp?symbol=S/RES/1696\(2006\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1696(2006)).

UN(2006) Resolution 1737, Retrieved 2014, DEC16. Available from: [http://www.un.org/en/ga/search/view\\_doc.asp?symbol=S/RES/1737\(2006\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1737(2006)).

UN(2007) Resolution 1674, Retrieved 2014, Dec16, Available from: [http://www.un.org/en/ga/search/view\\_doc.asp?symbol=S/RES/1747\(2007\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1747(2007)).



ژوئیه گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی  
پرتال جامع علوم انسانی